یادەوەری جەستە

نیهاد جامی

خوێندنەوەی ڕووبەر و پانتایەکانی جەستەی کوردی بابەتێکە بەرەو چەندین تێگەیشتنی جیاوازمان دەبات، بەتایبەت گەر بمانەوێ تۆماری مێژوویی بۆ جەستە ئەنجام نەدەین، بەڵکو تێگەیشتنی فەلسەفی بە جەستە ببەخشین، ئەوەش لەڕێگەی ئیشکردنەوە بە کۆمەڵە چەمکێکی فەلسەفی، کە چەمك دابەزێنینە ئاستی پراکتیزە کردنەوە، لە پێناو خوێندنەوەی دنیای کوردی، ڕۆڵی دەزگاکانی سەرکوتکردن کە تاچەند بەشداری لە سەرکوتکردنەوی جەستە دەکەن، بۆ پرۆژەیەکی لەم چەشنەش ڕاستەوخۆ پشت دەبەستین بە چەمکە فەلسەفیەکانی میشێل فۆکۆ بەهۆی ئەوەی ئەو فەیلەسوفە ئیشی لەسەر ئەو چەمکانە کردووە، بەڵام مەبەستمان نیە ئەو تێگەیشتن و دەرەنجامە بسەپێنینەوە سەر جەستەی کوردی، هێندەی لەڕێگەی چەمکەکانەوە دەمانەوێ جەستە بخوێنینەوە، خوێندنەوەی جەستە خوێندنەوەی هەریەکە لە بونیاد و گوتارەکانی ئەو کۆمەڵگایە دەگرێتەوە، وەستانە لەسەر وێنەی حەرام لەجەستەی کوردیدا، ئەوە چەمکە توانای ئەوەی هەیە ئاسۆیەکی نوێمان لەبەردەمدا ئاوەڵا بکات بۆ خوێندنەوە، مێژووی بنیاتنانەوەی چەمك مێژووی بەردەوامیدانە بە ئیشکردنەوە لەسەر گۆڕینی دەرەنجامی ماناکان، بەتایبەت کاتێ ئەو ئیشکردنە لەسەر چەمکەکانی فۆکۆ ئیش بکات، ئێمە بەر لەوەی لەتێڕوانینی فەلسەفی فۆکۆ بۆ جەستە و گواستنەوەی چەمکەکان بەمەبەستی خوێندنەوەی جەستەی کوردی بێینە دوان، جارێ هەوڵ دەدەین، لەسەر بنیاتنانی چەمکە فەلسەفیەکانی فۆکۆ بووەستین، کە چەندین بیریار و فەیلەسوفی تر ئیشیان لەسەر چەمکەکان کردۆتەوە.

چەمك چیە؟ ئایا توانای خوێندنەوەی نوێی هەیە بۆ دەق؟ ئەو ڕووبەرە نوێیە کامەیە کە لە خوێندنەوە بە چەمك دەبەخشرێت؟ ئایا فەیلەسوف لەتوانایدا هەیە سەرلەنوێ چەمك بنیات بنێتەوە؟ پرسیارکردن لە چەمك گەڕانەوەیە بۆ پرسیارکردن لە فەلسەفە، کە پەیوەندی نێوان چەمك و فەلسەفە دەبێت بە پەیوەندی فەیلەسوف بە پرسیارەوە، ئەوەش دەمانباتەوە سەر پرسیارەکەی دۆلۆز لەفەلسەفە، پرسیارێك کە بەدوای کۆمەڵێك پرۆژەی فەلەسەفی گەیشتە ئەو بڕوایەی کە پرسیارکردن لەفەلسەفە کاتی هاتووە، بۆیە لەوەڵام بەو پرسیارەش فەلسەفەی بە خوڵقاندنەوەی چەمك ناوبرد، کاتێ بمانەوێ لەئاستی پرسیاری فەیلەسوفەوە سەیری دەق بکەین، دەبێت ئەو سەیرکردنە دابەزێنینە نێو ئەو تێگەیشتنەی کە ئەو دەقە تاچەند توانای خوڵقاندنەوەی چەمکی هەبووە، بەوەی ئاخۆ پرۆسەی خوڵقاندنەوە توانای بەخشینی مانای جیاواز و ڕووبەری نوێی هەیە؟ ئەوەش ئەو کاتە وەڵامەکەیمان دەست دەکەوێت کە مانای پێشووی چەمکمان ناسیبێت، بەواتایەکی تر دەبێت هەردوو دەقەکە بناسین کە چەمك مانای جیاوازی تێدا بەرهەم دێنێت، بۆیە کاتێ سەیری چەمکە فەلسەفیەکانی فۆکۆ دەکەین، لە خوێندنەوەی خۆرهەڵاتناسیانە لای ئێدوارد سەعید، دەبێت هەریەك لەو چەمکە بەکار هاتووانە لەوێوە سەیر بکەین، کە تاچەند توانای دەرەنجامی نوێی دەبێت بۆ مانا، ئایا دەتوانێت سنوری مانا فۆکۆییەکان تێ بپەڕێنێت، یاخود لەناو ڕەوانبێژی فۆکۆیی دەسوڕێتەوە؟ ئەگەر لەڕووی زاراوەییەوە سەیری ئەو چەمکانە بکەین کە کاری پێ کردوون، ئەوە کۆمەڵە چەمکێکی فۆکۆیی لەنێو دەقەکە دەبینین، بەڵام کاتێك لەڕووی فەرهەنگیەوە سەیری چەمکەکان دەکەین، ئەوسا ئەو مانا زاراوەییە تێدەپەڕێنێت، دەچێتە نێو کۆمەڵە مانایەکی فەرهەنگی کە پەیوەندی بە دیدی خۆرهەڵاتناسیانەوە هەیە.

ئەگەر فۆکۆ توانی هەریەکە لەو چەمکانەی بەکاریان دێنێت، سەر لەنوێ بارگاوی بکات بە مانای نوێ، لەناو ئەو چەمکانە پرسیار بخوڵقێنێت بۆ مەعریفەی خۆرئاوایی، ئەوا ئێدوارد سەعیدیش هەوڵیداوە چەمکە فۆکۆییەکان بگۆڕێتە سەر مەعریفەی خۆرهەڵاتی، ئەو پرسیارەش بگوازێتەوە بۆ خوێندنەوەی خۆرهەڵاتناسیانە، بۆ ئەوەش توانی هێز و مەعریفە وەك دوو چەمکی فۆکۆیی لەیەکتری جیا بکاتەوە، کە لای فۆکۆ پەیوەندیەکانی هێز بۆ مەعریفە توانای بەرهەم هێنانی دەسەڵاتی هەیە، وەك چۆن دەسەڵات بۆخۆشی بەرهەمی ئەو پەیوەندییە، بەڵام

سەرباری جیاکردنەوەی کەوتە ژێر گریمانەی ئەو چەمکە، بەواتای چەندە ویستی لەیەکتریان جیا بکاتەوە، بەڵام دواجار نەیتوانی دەسبەرداری ئەو تێگەیشتنە فۆکۆییە بێت، کە فۆکۆ هەڵدەستێت بە جۆرە نوێنەرایەتی کردنێك بۆ ماتریالێك بەمەبەستی مانەوەی نەوەکو جێگۆرکێکردن، بۆیە ئەگەر ئەو خاڵە لەواقیعدا بوونی نەبێت، بەڵام فۆکۆ لەناو بیرکردنەوەدا دەیسەپێنێت، ئەو سەپاندنە نوێنەرایەتیەکی خۆیەتی، بۆ گەمە کردن لەگەڵ چەمك و بارگاویکردنی ئەو چەمکە بەو وێنە خوڵقێنراوە، کە لەناو بیرکردنەوەدا دەیهێڵێتەوە، کە بنەماو ئیشکردنە لەسەر ئەو تێگەیشتنەی مارکس بۆ خۆرهەڵاتناسی کە خۆرهەڵات ناتوانێ نوێنەرایەتی بکات، بەڵکو دەبێت نوێنەرایەتی بکرێن، ئێدوارد سەعید نەیتوانیوە دەسبەرداری ئەو تێگەیشتنە بێت و بیگۆڕێت، ئەگەر لە ئاستی دەقیش وەك ڕەوانبێژیەکی فۆکۆیش سەیری بکەین، ئەوا نەیتوانیوە بیگۆڕێت، چونکە وێنەیەکی نێو واقیع نیە کە خۆی جێگیر بێت، بەڵکو ڕوانینی فەلسەفی جێگیر دەکات، لێرەوە تێدەگەین گۆڕینی واقیع بۆ دەق ئاسانترە لە گۆڕینی چەمکێك کە لەمانا زاراوەییەکەی دەق، وەك زەمینەیەك بۆ کارکردن وەریگرتووە، چونکە "حەقیقەت شتێکە و نوێنەرایەتیکردنیش لە وێنەی بنیاتنانی ڕاگەیەندراو بە کاریگەری پاڵنەرەکان شتێکیترە" (1) بەڵام ئەوە مانای چیە؟ ئایا مەبەست لەدروست کردنی کەلێنێکە لەنێوان حەقیقەت و دەق؟ لەوە دەچێت ڕێك پێچەوانەکەی ڕاست بێت، لای سەعید ئەو نوێنەرایەتیە گەیشتنە نێو حەقیقەتی واقیعە نەك دابڕان بێت لێی، ئەوەش مومارەسە کردنەوەیە بۆ گوتار، ئەو تێگەیشتنە بۆ مومارەسەکردنی گوتار ڕەت ناکرێتەوە، بەڵکو گەشەی پێدەدرێت، بەڵام بەبێ ئەوەی گوتار بەپێی چەمکە فۆکۆییەکە دەرەنجامەکانی دووبارە بکاتەوە، بەڵکو بە دەرەنجامی نوێ دەگات، کە تایبەتە بە خۆی، چونکە هەر زەمەنە و هەڵگری گوتارێکی تایبەتمەندە، ئەوە بەپێی دۆخی زەمەنی نییە، بەڵکو مەبەست لە پرسیارە هەنوکەییەکانی زەمەنە، بۆیە ئەوە بە ئاگاهاتنەوەیە بەرامبەر بە چەمکی گوتار، چونکە "چ گوتارێك بە تێپەڕینی زەمەن دەیەوێت خۆی بسەپێنێت، بەڵکو ئەوە هۆکار و دەرەنجامە، ئەوە هونەر کاری تێدا ناکات لەبەکار هێنانی دەسەڵاتدا"(2) بەڵکو هانی دەدات بۆ بەگژداچونەوەش، ئەو گۆڕانەش بۆ گوتار دەبێتە دەرکەوتنی ئەو حەقیقەتەی کە چەمك لەڕەخنەوە بەرەو ناسین دێت، بەواتای کاتێك فۆکۆ لەڕێگەی چەمکەوە ڕەخنەی ئاراستەی مەعریفە کرد، لەڕێگەی ڕەخنەگرتنی لەمێژووی (شیتی، سێکسوالیێتی، سزا) کولتوری خۆرئاوای خستە ژێر ڕەخنەوە، مێژووی دەردەکرد لە ستایش و بێگوناهی و دەیخستە نێو کایەیەکی گوناهبار، بەمجۆرەش مەعریفەی خۆرئاوایی دەبووە مەعریفەیەك بۆ گومانکردن، ئەو گومانەش دەیگەیاندە پرسیاری ئەرکیۆلۆژی لەمێژوو، پرسیارێك کەدەبوو بەو ڕابردووەدا بچێتەوە، ئەوە سەرەڕای ئەوەی ئەو لەناو سێنتەر (خۆرئاوا) ڕەخنە لەسێنتەر دەگرێت، هەرچی سەعیدە لەڕێگەی خۆرهەڵاتەوە (کەنار) ڕەخنە دەگرێت، ئەوە سەرەڕای ئەوەی لەڕەخنە مەعریفە بۆ چەمك بەرهەم ناهێنێت، بەڵکو چەمك بەنێو گەڕان و ناسین دەبات بۆ دەسکەوتنی مەعریفە، بەڵام ئەو ناسینە لە جەوهەردا گەشتێکی فەلسەفیە، سەرەڕای ئەوەی کار بەچەمکە فۆکۆییەکان دەکاتەوە، دیدی فەلسەفی تریشی فەرامۆش نەکردووە، لەوانە "تێڕوانینی گرامشی لەبارەی هەیمەنەی ڕۆشنبیری و پەیوەندییەکانی نێوان هەریەکە لەکۆمەڵگای مەدەنی و سیاسی لەلایەك، لەلایەکی تریش وێناکردنی هیومانیزمی پێشکەوتوو، پەیوەندی سەعید بە هیومانیزمی خۆرئاوایی ئالۆزە، کە دەکرێ ئەو هیومانیزمە خۆرئاواییە وا دەست نیشان بکرێت، کە کۆمەڵە بەها و بیرۆکەی وابەستەیە بە وێناکردنی سەردەمی ڕۆشنگەری لەبارەی مێژوو" (3) کە دواجار دەقە سەر لەنوێ مانای جیاوازی بە چەمك بەخشیووە، فرەمانایی چەمك قووڵبونەوە و تێڕامانە بەنێو پرسیارکردن لە فەلسەفە، بۆیە ئەگەر بمانەوێ ئێدوارد سەعید لەئاستێکی فەلسەفیەوە سەیر بکەین، پەیوەندی بە خوڵقاندنەوەی چەمکەوە هەیە، هەڵبەت بۆ هەر فەیلەسوفێکی تریش لەسەر ئەو تێگەیشتنە ڕاست دەردەچێت، کاتێك توانای ئەوەمان هەبوو ئەو ڕووبەرە نوێیە ببینین کە چەمك بۆخۆی دەست نیشانی کردووە، دیارە بەتەنیا سەعید نیە کە توانیویەتی گەشە بە چەمکە فۆکۆییەکان بدات، ئەگەر سەیری کارەکانی محەمەد ئەرگۆن بکەین، دەبینین ئەویش لەسەر چەمکەکانی (گوتار، ئەبستیم، ئەرکیۆلۆژیا) ی فۆکۆ ئیش دەکات، بەڵام بەمانای جیاواز کە تایبەت بێت بە خوێندنەوەی خۆی، بۆ ئیشکردن

لەسەر ئاین، کە قسەکردن لەویش تەواو جیاوازە لەو پرۆژەیەی سەعید کە هەریەك بە پرۆژەی سەربەخۆ سەیر دەکەین.

ئەو کاتەی لەمێژووی سەرکوتکردنی جەستە بدوێین هەرگیز ئەو دوانە بەرەو تۆماریی ڕووداوەکانی ڕابردوو نامان بات, هێندەی لەناو خوێندنەوەی ئەو ڕووداوە دەبینەوە بەرهەم هێنەری کۆمەڵێك مانای تر بۆ جەستە, هۆیەکەشی ئەوەیە ستراتیژی ئەو کارەمان هەر لەسەرەتاوە هێندە ڕۆشنە کە ڕێگە بەخۆی نادات بەرەو تۆمارە مێژوویەکان بڕوات, دیارە مەبەست لەڕۆشنی ئەو کارە مەبەست لەوەیە ئێمە هەر لەسەرەتاوە مەبەستمان ڕوونە، کە نامانەوێ کاری مێژوو نووسین بۆ جەستە ئەنجام بدەین, بەڵکو دەمانەوێ لەتێڕوانینێکی میتۆدیانەوە سەیری مێژووی سەرکوتکردنی جەستە بکەین, بۆیە ئەوە ئێمە نین، بەڵکو میتۆدی خوێندنەوەیە ڕێگە نادات بەرەو تۆماری مێژوویی بچین, هێندەی دەمانخاتە ناو مومارەسەیەکی فکری, ئەوەش قسەکردنەوەیە لەکۆمەڵێك چەمکی ڕەخنەیی بۆ جەستە و پەیوەندی دەزگا سەرکوتکارەکان کە تاچەند جەستە سەرکوت دەکەنەوە, ئەوەش بۆخۆی قسەکردنێکی تاڕادەیەك جیاوازە, چونکە جەستە باسێکە لە ڕۆشنبیری ئێمە بە تەواوی فەرامۆشکراوە, بۆیە چەندە کولتوری کوردی ڕۆڵی سەرەکی لەو سەرکوتکردنە بینیوە، بەهەمان شێوە گوتاری ڕۆشنبیریمان لەبەرامبەر ئەو باسە گوناهبارە, ئەو باسەی کە بەردەوام کولتور گوناهبار دەکات، باسێکە دەبێت بیخەینە نێو گومانکردنەوە، کاتێ گومانمان لەو تێگەیشتنە کرد، پێویستمان بەوە دەبێت سەر لەنوێ پرسیار لە جەستە بکەینەوە, پرسیارکردن بەمەبەستی نوقم نەبونە لەناو بێئاگایی بەوەی خۆمان لەناو گرفتە سەرەکیەکە وون نەکەین, بەڵکو پێویستمان بەوەیە لەجەوهەری گرفتەکە نزیك بینەوە, چونکە ئەوەیان باسێکی ڕاستەوخۆیە کەپەیوەست بێت بەژیانی ئێمەوە.

جەستە چییە؟ ئایا جەستە پەیوەندی هەیە بەڕۆشنبیریەوە یاخود تەنها لەهەناوی کۆمەڵگا هاتۆتە بوون؟ ئەگەرچی پرسیارکردن لەجەستە پرسیارە لەکۆی ئەو کولتورەی کە جەستە هەڵگریەتی, بەڵام ئێمە لەپانتاییەکی دەست نیشان کراوەوە هەوڵ دەدەین باز نەدەین لەسەر بونیادی پێکهاتەی کە دەبێ بە گوتاری کولتور, کە لەڕاستیدا گوتاری جەستەیە.

ئەگەر لەپێناسێکی سادەوە بۆ جەستە دەست پێبکەین, بەوەی جەستە پێکهاتێکی ئۆرگانی فیزیکی بێت و ڕووبەرێکی بۆخۆی تەرخان کردبێت، لەناو ئەو دۆخە کۆمەڵایەتیە گەشە بەخۆی دەدات، ئەودۆخە دەیکات بە هەڵگری نەریت و ئاکاری تایبەت بەو کۆمەڵگایە, دواتر کۆی ئەو ئاکارەی جەستە بووە بە شوناسی ئاکاری کۆمەڵگا, بەڵام ئەوە مانای وانییە کە جەستە ئاکار دەسەپێنێ, بەڵکو نەریتە کۆمەڵایەتیەکان گریمانەی دەکەن لەڕێگەی جۆرێك لەبیرکردنەوەوچەپاندن, کە خوڵقاندنی شورەیەکە بۆ چالاکیەکان و سانسۆرکردنیان, سانسۆرکردن بە تەنیا پەیوەست نییە بە ڕێگە نەدان بە پەیوەندیەکان, بەڵکو یەکێك لەو هۆکارانەی کۆمەڵگا بۆ شەرعیەتدان هێز لە ئاین وەردەگرێت (خۆداپۆشینی جەستەیە) ئەوەش ترسێکی دیاری کۆمەڵگای ئێمەیە لە جەستە, هەر بۆیە هەریەکە لە گروپە کۆمەڵایەتیە دواکەووتوەکان و هێزە ئیسلامیەکان هێزی بەشداریکردن لەگەڵ یەکتر بە خاڵی مانەوەی ئەو ئاکارە سەیر دەکەن, کە لەدوا دەیەی سەدەی بیستەم بینیمان چۆن وویستیان لەڕێگەی داپۆشینی جەستە مۆدی ئاکارێکی داخراو بسەپێنن, دیارە ئەگەر مۆد پەیوەست بێت بە سەردەمی ئەمرۆ, ئەوا مۆد لەکۆمەڵگای ئێمەدا پەیوەست بوو بە ئاکاری خێڵەکی تاکە بیانووش خۆبەستنەوە بوو بەئیسلامەوە.

هەر بەوەندەش وازیان نەهێناوە بەڵکودژایەتی کردنی خۆیان بۆ گەنج کورت کردۆتەوە بۆ شەڕی پیاوبوون, کە هەڵبەت پیاوبوون وابەستە کراوە بەو سیفاتە خێڵەکیەی کە ئیسلام لەبیاباندا هەڵگری بوو, ئەو ئاکارە لەڕۆژگاری ئەمرۆماندا بووە بەهەڵگری دەلالەتی ئەوەی بتوانین لەهەر شوێنێك ئەو عەقڵە خێڵەکیە ئامادەگی هەبوو بڵێین, پڕۆسەی ئامادە نەبوونی گەنج لەئارادایە, چونکە لەهەر شوێنێك دژایەتی کردنی ئەو عەقڵەمان بینی مانای وایە گەنج پڕۆسەی ئامادەبوونی خۆی ڕادەگەیەنێت, بۆ دژایەتی کردنی یاساکانی بیابان, ئەوەش

لەبنەماوە پەیوەندی گەنجە بە جەستەوە, ئەو پەیوەندیە کورت ناکرێتەوە لەناو پرۆسەی سێکسی، بەڵکو ئەوە هێزە دواکەوتوەکانی ئێمەن دەیانەوێ پەیوەندیی گەنج و جەستە لەناو سێکس کورت بکەنەوە, هەر بۆیە شەڕی ئەو هێزە دواکەووتوانە لەگەڵ گەنج دەبێ بەشەڕی (خۆ داپۆشین)و(خۆ دەرخستن).

گەنج کۆمەڵە ئاماژەیەکی خۆ دەرخستنی هەیە کەپەیوەستە بەزیندەگی ئەوەوە, ئەوەش ئامادە بوونی گەنجە لەناو مۆدی سەردەم, لەجۆری"جل و بەرگ, قژبڕین, ملوانکە"هەریەکە لەو دیاردانەی گەنج لەلای هێزە سەلەفیە کۆمەڵایەتی و ئاینیەکان بۆ پیاو نەبوونی ئەو توێژە ناو دەبرێ, ئەو ناوبردنە هەوڵێکە بۆکوشتنی گەنج و گواستنەوەی بۆناو ئاکاری خێڵەکی و یاسای بیابان, هەرچی ملوانکە و زنجیریشە بۆ گەنجی کوڕ بە بەشێك لەسووکایەتی سەیرکراوە, چونکە پێیان وابووە ئەوە بۆ ژنانە, لەکاتێکدا لەژنیشی قەدەغە دەکات تەنیا کاتی ئاهەنگ و نێو نوێنی خۆی نەبێت, ئەوەش وەك سەرکەووتوی باری ئابوری مێرد لەو شوێنانە سەیر دەکرێت, وەك چۆن ڕێگەدان بەخۆڕازاندنەوەی ژن وەك ستایش و سەرکەوتنی پیاوە بەسەر نەیارەکانی, کەچی لەباری ئاسایدا ئەو خۆ دەرخستنەی لەژنیش قەدەغە کردووە وگۆڕیویەتی بە خۆداپۆشین, خۆداپۆشینیش مانای گواستنەوەی گەنجە بۆناو کۆمەڵێك دەمامك کە وەزیفەی ئەکتیڤبوون لەجەستە بسەنێتەوە و ڕۆح لەشوێنی ئەودا ئەو ڕۆڵەی پێ بسپێردرێت, ئەگەڕ کور بۆ وێنەی پیاوبوون پێویست بێت (جامانە, ڕیش, تەزبیح, گۆچانی) هەبێت, ئەوە داپۆشینی ژن تەنیا حیجاب بوونیەتی، چونکە جەستەی ژن لەناو ڕووبەری لەزەت بترازێ بە هیچیتر نەشوبهێندراوە, حیجاب بوونیش تاکە تێگەیشتنێکی ئەو عەقڵەیە کەپێی وایە لەو ڕێگەیە دەتوانێ جەستە بکوژێ و ڕۆح زیندوو ڕابگرێت, ژن ئەگەرچی لەکۆمەڵگای کوردیدا زۆربەی جار ناچار بووە ملکەچی ئەو بڕیارە بێت، چونکە دڵنیابووە سزاکەی کوشتنە, بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بوونی لەئاهەنگەکاندا یا ئەو کاتەی دێتە ناو بازاڕ بۆ پێویستیەکانی گەورەترین حەقیقەت دەبینین ئەویش ئەوەیە کە ئەو ناتوانێ دەسبەرداری جەستە بێت، ئەو خانمە سەرپۆش بەسەرەی، کە ملوانکەیەك بەسەر لاملی شۆڕبۆتەوە و لەنزیك مەمکەکانی وێنەی دڵی سەر ملوانکەکە شوێنێکیان داگیرکردووە, بۆخۆی سەرنج ڕاکێشانی هەموومانە، بەرامبەر بەو ئارەزووە گەورەیەی ئەو بۆ ژیان.

ئەگەر جەستە لەهەناوی کۆمەڵگاوە دیدێکی گۆشەگیریانەی بەسەردا بسەپێنرێ, ئەوا ڕۆشنبیری کوردی بەشدارێکیترە لەو داپۆشینە لەڕێگەی سەپاندنی ئایدیۆلۆژیاوە, ئایدیۆلۆژیا هەر بەو مانا تەسکەی نا کە ئایدیۆلۆژیای حزب بێت, بەڵکو رۆشنبیری کوردی لەناو بەرگی کوردبوونەوە ڕۆڵێکی نێگەتیڤانەی بینیووە بۆ دیلکردنی جەستە, ئەو بەشداری گەمەیەکی کردووە, دواتر گەمەکە بە دیلکردنی جەستە کۆتایی هاتووە, دیلیەتی زەمینەی دۆخێکی خوڵقاندووە کە لەسەر ڕابردوو کار بکاتەوە, بۆیە ڕۆشنبیر ئەو ڕابردووەی کردووە بەکولتوری کار لەسەر کراو, کولتوری جەستە کولتوری سەرکوتکردنەوە بووە, نەك تەنها بۆکورد, بەڵکو ئەو خاڵەیان هەموو ئەو کۆمەڵگایانە دەگرێتەوە کە شەرعیەتدانی ژیان وابەست کراوەتەوە بە ئاین, جەستە جگە لەپانتایەکی حەرام بۆ پڕۆسەی سێکسی وەك ڕووبەرێکی ئەکتیڤ نەبینراوە, هەر بۆیە ئەگەر سەیری سەمای خۆرهەڵاتی بکەین، دەبینین سەمایەکە پەیوەستە بەدەرخستنی جەستەی حەرامکراو, نمایشکردنی جەستەیە وەك ڕووبەرێکی سێکسی, مانای ئەو کۆنەستییە کە جەستەی چەپاندووە, لەکاتێکدا سەمای خۆرئاوایی هێندەی دەیەوی کەشفی نهێنی ئەودیوی جەستە بکات, خۆی ناکات بە دەروازە بۆ وورووژاندن, وەك لەسەمای ئیسپانیدا دەبینین سەمازان سەری بۆ ئاسمان بەرز دەکاتەوە, وەك ئەوەی لەگەڵ خودا بدوێت, ئەوەش دواندنی ڕۆحە لەتەك سەمادا, هۆیەکەشی ئەوەیە جەستە بونیادێکی ئەکتیڤی بوونە، بەپێچەوانەوەی جەستەی خۆر هەلاتی کە جەستەیەکی حەرامکراوە, جەستەیەکە مێژووی بوونی یەکسان کراوەتەوە بە مێژووی حەرام, بۆ خوێندنەوەی ئەو مێژووە بەهیچ چەشنێك پێویستمان بەوە نیە بزانین سەرەتای ئەو سەرکوتکردنەوەیە بۆکوێ و بۆکەی دەگەڕێتەوە, هێندەی پێویستیەکی زۆرمان بەوەیە لە پەیوەندی دەزگا سەرکوتکارەکان تێبگەین و کەشفی ئەو دەزگایانە بکەین لەناو دامەزراوە کوردیەکاندا, کە ئەوەش پێویستی بەخوێندنەوەی جەستەیە لە

ڕووی تیۆریەوە, ئەو کارەش پێویستی بە ئامادەبوونی کۆمەڵێك چەمکی فەلسەفی هەیە بۆ ئەوەی لە ڕێگەی ئەو چەمکانەوە بتوانین جەستە بخوێنینەوە, ئێمە لەو سەرەتایەوە هەوڵ دەدەین کۆمەڵێك چەمك دابەزێنینە ناو ئەو نووسینە و لەو ڕێگایەوەش هەوڵی بەدواندنی جەستە بدەین.

ئەوکاتەی دەمانەوێ جەستە بدوێنین مانای وایە نامانەوێ چیتر ڕۆح هەموو بەهاکان بۆخۆی بگەڕێنێتەوە, چونکە ئەوکارە لەسەر فەرامۆشکردنی جەستەوە وەستاوە, ڕازی نەبوون بەو فەرامۆشکردنە هەوڵێکە بۆ خوڵقاندنی شۆڕش، ئەگەر بێت و چەمکی شۆڕش لەو سیاقەدا ڕاست بێت, کە مانای کودەتایەك بێت بەسەر ڕۆحدا, ستراتیژی ئەو شۆڕشە دوو قۆناغی ڕۆشنی لەپشتەوەیە ئەویش(بەختەوەری) و (چێژ) ە.

چێژ کە ڕۆح لە ڕێگەی چەپاندن لەخۆی قەدەغە دەکات و نایەڵێت خود بگات بە ئۆرگازم, ئەوەش هەوڵێکی دەزگا سەرکوتکارەکانە لە پێناو نەگەیشتن بە بەختەوەری, بەختەوەری بەهۆی چەپاندنەوە بووە بە وەهمێك کە دەشێ لە دنیایەکی غەیبانیدا پێی بگەین, ئەو دنیایە لەسەر ئەرزی واقیعی بوونی نییە, بۆ ئەوەی بەو دنیا غەیبانیەش بگەین، دەبێت بیر لەپیرۆز کردنی ڕۆح بکەینەوە و جەستە فەرامۆش بکەین, بۆیە کاتێ جەستە دەیەوێ بەختەوەری و چێژ لەناو ئەو دنیایە بدۆزێتەوە, مانای وایە جەستە پڕۆژەی بیرکردنەوە لەشۆڕشی لەلایە, بۆ ئەوەی چیتر چێژ و بەختەوەری دوو بونیادی نائامادەبوو نەبن, ئامادە نەبوونی ئەو دوو بونیادە بە پەراوێزکردنی جەستەیە, مەبەست لەو پەراوێز نەکەوتنەوەیە بۆ ئەوەیە تاپۆ نەکرێنەوە بە سیستمێکی دەست نیشان کراو لەحەرام, چونکە تەسلیمبوون بەو سیستمە بەمانای دەست نیشان کردنی جەستەیە لەناو چوار چێوەیەکی دەست نیشان کراو, ڕێك وەك ئەو دۆخەی جەستەی کوردی تیایدا دەژیێت، بەوەی جەستە کورت کراوەتەوە بۆ مومارەسەی سێکسی لەناو چوار چێوەی خێزاندا, ئەگەر دەنگێك هەبێت پێی وابێت ئەوە هۆکارێکە بۆ پەیوەندی مرۆیی دەبێت بێدەنگ نەبین لەو پەیوەندیەی کە کوشتنی ژن لە کۆمەڵگای ئێمەدا بەرهەمی ئەو پەیوەندیە نامرۆییە, کە قبووڵ کردنی ژیان وەك ئەوەی هەیە دۆزەخێکە, چونکە لەنێوان پڕۆسەی ژیانی هاوسەری و جەستە وەك بکەرێکی ئەکتیڤی نێو ژیان جیاوازیەکی زۆر هەیە، کە هەوڵ دەدین دواتر لەبارەیەوە بدوێین, بەوەی ڕۆڵی جەستە چییە, لەکاتێکدا کورت کردنەوەی جەستە لەناو ژیانی هاوسەریدا پڕۆسەیەك نییە بۆ گەیشتنە چێژ و بەختەوەری, بەڵکو پڕۆسەیەکە بۆ خوڵقاندنی منداڵ.

پەیوەندی جەستە بەهەریەك لەدەزگا و مێژوو پەیوەندیەکە بۆ قسەکردن لەزەمینەی گوتاری سەرکوتکردن, چونکە ئەو گوتارە بارگاوی کراوە بەچەمکێکی ئاکاری, بەڵام ئەو بارگاوی کردنە بنیاتی ڕاستەقینەی ئەو گوتارە نیە, بەڵکو بنیاتی ئەو گوتارە لەهەناوی دەزگا سەرکوتکارەکان و مێژووی سەرکوتکردن بەرهەم هاتووە, ئەوەش پەیوەندی فکری ئیستدلالی و بنیاتی ئابووریە, ئەو دوو بنیاتە بۆ جەستەی کوردی پەیوەندی بەکۆی مێژووی سەرکوتکردنەوە هەیە, چونکە بوونی بنیاتی ئابووری لەلایەن ڕەگەزێك وای کردووە ڕەگەزی بەرامبەر پەراوێز کراوبێت, وەك چۆن بوونی ئابووری بەدەست گروپە کۆمەڵایەتییەکان لاوازکردنی تاك بووە لەناو کۆمەڵگادا, ئەو لاوازکردنەش بووە بەسەرکوتکردن, بەردەوامی بەخشین بەو سەرکوتکردنە مێژوویەکی بەخشیوە. لەلایان دەزگا سەرکوتکارەکان, ئەو دەزگایەش چەندە گروپە کۆمەڵایەتیەکان لەشێوەی پێکهاتی خێڵەکی لەکۆمەڵگای کوردیدا نەهێشتووە خێزان بەپێی دەلالەتی نوێ دروست بێت, لەڕووی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان و ئابووریەکی سەربەخۆ, ئەوەش لەسەر ئاستی تریش بووە بەمێژوویەکی بەردەوام, مێژوویەك وایکردووە لەئاست گروپەوە بگوازرێتەوە بۆ ئاستی ڕەگەزی, ئەو میکانیزمە سەرکوتکاریە مێینەی کردووە بەو تاکە بێ دەسەڵاتەی کە گروپە کۆمەڵایەتیەکان شەرعیەت بەنێرینە بدەن لەپێناو پتەوکردنی دەزگا سەرکوتکارەکان, چونکە ئەو مێژووە پرۆسەی سەرکوتکردنی سێکس بە بەشێك لەخۆی سەیر دەکات, ئەو سەیرکردنەش هاو یەکسانکردنی پەیوەندی نێوان سێکس و سەرکوتکردنە. چونکە مێژوی سێکس مێژووی سەرکوتکردنە, بۆیە بۆ سەرهەڵدانی زانستی سێکسی پێویستە دەزگا سەرکوتکارەکان ڕەت بکرێنەوە, چونکە پەیوەندی نێوان مێژووی سەرکوتکردن و دەزگا سەرکوتکارەکان, لەسەر ئاستی گێڕانەوەی مێژووی ئاکار و ڕەفتار و مێژووی کۆمەڵایەتی نییە بۆ

پرۆسەی سێکسی, هێندەی دەوردانی ئەو بابەتەیە لەناو مێژووی فیکردا. تائەو ساتە وەختە قسەکردن لەو پرۆسەیە, دوان نەبووە لەمێژووی ئەو پەیوەندیە و پرۆسەکە وەك زانستێك, بەمانای باسێك نەبووە لەناو میتۆدێکی فەلسەفییەوە, بەڵکو پاڵنەرەکانی چەپاندن زمانی هێناوەتە دوان, لەو بەدەنگ هاتنەش نەمان ویستووە ڕووبەرێك بۆ جەستە تەرخان بکەین, بەڵکو زمان هەڵساوە بەگێڕانەوەی جەستە بۆ ناو چەپاندن, ئەوەش رەخنەیە لەنائاگایی ئاکاری کۆمەڵایەتی, بۆ ئەوەی (ئاگایی هەنووکەیی) نەخاتە نێو مێژوو, بەڵکو ئەو نائاگاییە مێژووییە لەهەنووکەدا ئامادە بکاتەوە بۆ پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان, بەوەی چۆن نوقمی نێو (نائاگایی مێژوویی) بووە, بۆیە نووسینەکانی ئەو بوارەش نەیانتوانیوە لەسیاقی ئاکاری کۆمەڵایەتی نەسوڕێنەوە و (جەستە, زمان, مێژوو, دەزگا, زانست) بخەنە نێو گوتارێکی فەلسەفییەوە.

کاتێ بمانەوێ لەدەرەوەی چەپاندنەوە, بەڵکو لەناو بونیادەکانی ئەو گوتارەوە لەجەستە و پەیوەندی زایەندی بدوێین, دەبێ چەمکی دەسەڵات فەرامۆش نەکەین, چونکە ئەگەر دەسەڵات (بەپێی چەمکە فۆکۆییەکە) بریتی بێت لەپەیوەندییەکانی هێز, ئەوا دەسەڵات دەبێ بەو گوتارە سێکسیەی کە پەیوەندیەکانی هێز کۆی بونیادەکانی پێك دێنێت, ئەوەشیان باسێکی فەرامۆش کراوە لەرۆشنبیری جەستەی کوردیدا, بەڵکو کولتوری جەستە لەو نێوەندەدا کولتورێکی داخراوە, کولتورێکە نەبوونی دیدێکی رۆشن و ئامادە نەبوونی میتۆد بۆ خوێندنەوەی ئەو کولتورە, بەداخراوەیی هێشتوویەتیەوە، کاتێ لەتێگەیشتنی (فۆکۆ) وە سەیری ئەو بابەتە دەکەین مەبەستمان لەوەدایە, بۆ خوێندنەوەی کولتوری جەستە جیاوازیی لەنێوان خود و جەستەدا بکەین, نەبوونی ئەو جیاوازیە پەیوەندیی بەو ڕابردووە چەپێنراوە هەیە, کە مێژووی سێکس.. مێژوویەکە وابەستەیە بەمێژووی گوتارەکان, چونکە لەگەڵ هاتنی قۆناغ و دۆخی کۆمەڵایەتی نوێش, گوتارەکان نەیانتوانیووە سێکس لەسیاقی مێژوویی دەربکەن, بەڵکو بووە بەخاڵێك لەنێوان ئاکار و رەفتار, کە ئەگەر ئەو دووانە لەڕۆشنبیری ئێمەدا بەیەك واتا ڕاڤەکرابن, ئەوا دوو واتای جیاوازیان هەیە, یەکەمیان (ئاکار) بەرهەمی داکۆکی کردنی ئەو بەها کۆمەڵایەتییە کە کۆمەڵگا هەڵگریەتی, هەرچی (رەفتار) ە لای فۆکۆ بەهونەری بوون ناسراوە و بە (ئیتیکا) ناوی دەبات, ئەوەش دیارخستنی ڕەفتاری تاکە, بەواتای پێشڤەچوونی گوتارەکان هەوڵی خوڵقاندنی ئەو جیاوازیەیان نەداوە, بەڵکو ویستویانە ڕەفتاری تاك لەناو ئاکاری کۆمەڵگا بتوێننەوە, ئەوەش وای کردووە پەیوەندی سێکس و گوتارەکان ببنەوە خاوەن یەك مێژووی هاوبەش. کاتێ دەکەوینە بەردەم چەمك, ئەوا چەمك دەبێ بەپێکهاتەی مێژووی سێکسوالێتی, ئەو مێژووەش لەناو خۆیدا مانا بەو چەمکانە دەداتەوە لەدەرەوەی دامەزراوە سەرکوتکاریەکان, ئەوەش لەدایکبوونی زانستی ڕەفتارە, کە زانستێکە لەناو فەزای دەسەڵاتەوە پەیوەندی نوێ دەخوڵقێنێت, ئەو پەیوەندییەش جەستەی نەخوێنراو دەباتە نێو ڕووبەرێکی جیاواز کە کۆی ئەو کولتورەی جەستە لەگەڵ خۆیدا هێناویەتی دەکەوێتە نێو ڕەخنەوە, ئەوەش ڕەخنە لەوە دەردەکات قسە لەپەیوەندی نێوان جەستە و کۆمەڵگا بکات, بەڵکو بەر لەهەر شتێك دەبێ جەستە لەخود جیا بکاتەوە, ئەو جیاوازیەش پەیوەندی بەو پێشنیارە فەلسەفیەی مەرگی مرۆڤەوە هەیە, ئەو مەرگەش دەگەڕێنینەوە نێو ڕەخنەگرتن لەمرۆڤی تازەگەری, ئەو مرۆڤە کە بەلای (دیکارت)ەوە بوونی ئەو پەیوەندی بەبیرکردنەوە هەیە.

مرۆڤی تازەگەری مرۆڤێکە لەگەڵ کۆجیتۆکەی دیکارت دێتە بوون, ئەو مرۆڤە بڕوای بەجیاکردنەوەی خود نییە لەجەستە, بەڵکو مرۆڤێکە تەواوی بوونی خۆی وابەستەی بیرکردنەوەی دەکات, بیرکردنەوە مانای بوونی پێدەبەخشێت, بەمانای خود و جەستە لەو کاتەدا (ئیتیکای مرۆڤی بیرکەرەوە)(4) ی پێ دەبەخشن هەرگیز ئەو ئیتیکایە دابەش نابێتە سەردوو بوون لەناو مرۆڤدا.

بەمانای تازەگەری مرۆڤ وەك جەستەیەك نابینێت, کەخاوەن بوونێکی سەربەخۆ بێت, بەڵکو تەواوی جەستە لەناو خود کە پێکهاتەی مرۆڤەکەن بونیان وابەستەی بیرکردنەوە دەکات, ئەوەش بوون یەکسان دەکاتەوە بە عەقڵ, بۆیە مرۆڤ بەلایەوە (مرۆڤی عاقڵ) ە بوونی هەیە (مرۆڤی شێت) مرۆڤێکە کە توانای بیرکردنەوەی لەدەست داوە بوونی نییە, لێرەدا بوون لەنێوان شێتی و عەقڵدا ڕووبەرووی گومانمان ناکاتەوە, هێندەی ئەگەر عەقڵ

پەیوەندی بە سیستمێکی زمانەوانییەوە هەبێت و شێتی لەناو ئەو سیستمە شوێنی نەبێتەوە, ئایا دەتوانرێ ئەو زمانە فەرامۆش بکرێت کە شێتەکان بەدامەزراوەی نەست دەبەستێتەوە؟ چونکە داهێنان لەدەرەوەی ئەو دامەزراوە نەستییەوە نەهاتۆتە بوون, تەنانەت پەیوەندیەکی بەردەوام لەنێوان شێتی و داهێنانەوە هەیە, (ئارتۆ و نیتچە و مالارمێ) سێ نموونەی مرۆڤی خۆرئاوایین کە بەپێی تێگەیشتنی تازەگەری دەبێ بەبیرکەرەوە سەیریان نەکەین, چونکە پەیوەندیان بەو زمانە عەقڵانییەوە نییە, بەڵام دەبینین نەست زمانێکی سەربەخۆی هەیە, وەك هەست خاوەنی سیستمێکی تایبەتمەندە و تەنانەت ئەو زمانە لای نیتچە دەبێ بەزمانی رەخنە، یەکەم دابڕان لەعەقڵی تازەگەری دەخولقێنێت, بۆیە ئەگەر دیکارت توانی زەمینەی لەدایکبوونی تازەگەری بێنێتە بوون, ئەوا نیتچەش توانی ئەو عەقڵە بخاتە ژێر ڕەخنەوە, ڕەخنەی نیتچە لەتازەگەری لەوێوە قووڵ دەبێتەوە, کاتێ پێی وایە دیکارت لەبەرامبەر مرۆڤی خۆرئاوایی تووشی دەسخەڕۆدان هاتووە, بەڵام بۆ فۆکۆ ئەوەندە نەبووە مایەی تەئویلکردن بۆ دیکارت, بەڵکو ئەو خوێندنەوەکانی (هیگل, نیتچە, هۆسیرل, هایدگەر) ی هێنایەوە ناو تەئویلکردنی, بۆیە ئەوە کولتورێکی فەلسەفی نێوان لایەنگرانی تازەگەری و نەیارانی بوو, کە فۆکۆ ڕەخنەی پێ دەگرت, تەنانەت ئەو کولتورە ببووە جومگەکانی چارەسەرکردنی بۆ فەلسەفەی دیکارت, کە هەریەك لەو فەیلەسوفانە لەڕێگەی پرۆژەی فەلسەفی خۆیانەوە بە دیکارتی دەگەیاندنەوە. بۆیە تازەگەری چەندە بەقۆناغێکی ترەوە رووبەڕووی کۆمەڵگا بۆتەوە, رەخنەگرتن لەتازەگەریش ئەو ڕابردووە تازەگەری خستە ناو تەوەری رەخنەوە, بەوەی بەیەکەم زەمینەی دامەزراندنیدا بچینەوە, بەتایبەتی کاتێ دەبینین فۆکۆ لەکۆجیتۆکەی دیکارتەوە رەخنە نیتچەییەکە گەشە پێدەدات لەڕێگەی گۆڕینی (بیرکردنەوە) ی دیکارتی بۆ (هەڵەکردن).

هەڵەکردن کاتێ دەبێ بەپێوانە بۆ سەپاندنی بوون, بەمانای زمانی نەست شوێنی عەقڵ دەگرێتەوە, چونکە تازەگەری پێی وایە ئەوانەی هەڵە دەکەن شێتەکانن, چونکە توانای بیرکردنەوەیان لەدەستداوە, فۆکۆش کاتێ هەڵەکردن لەشوێنی بیرکردنەوەدا دەبینێت راستەوخۆ دەیەوێ رەخنەگرتنی لەتازەگەری لەناو ئەو دابەشکردنە بۆ عەقڵ و شێتی پۆلێن بکات, کە پۆلێنکاریەکە لەبنەماوە لەزمان نەگەیشتووە, تازەگەری لەوە نەگەیشتووە کە نەست زمانێکە ناکرێ بکرێتە دەرەوە, بۆیە کاتێ بمانەوێ لە پەیوەندی جەستە بدوێین, پەیوەندییەکە بەپێی زمانی عەقڵی تازەگەری سنوری بۆ کێشاوە, بۆ بەزاندنی ئەو سنورەش پێویستە لەڕەخنەگرتن لەتازەگەریەوە دەست پێبکەین, بەبێ رەخنەگرتن لەو رابردووە توانای ئەوەمان نابێت لەمانا و بوونی جەستە نزیك بکەوینەوە, بۆ ئەوەی مرۆڤی تازەگەری بناسین، دەبێ رەخنە لەو مرۆڤە بگرین. بەبێ ڕەخنەگرتن لەو مرۆڤە ناتوانین قسە لەمرۆڤێکی ڕەخنەگر بکەین کە خود و جەستەی تیا لەیەك جیا بکەینەوە. تازەگەری لەڕێگەی دیکارتەوە چەمکی (خودگەرایی) هێنایە بوون, بەڵام لەبەرامبەر ئەوەدا جەستەی بەتەواوی فەرامۆش کرد, جەستە بەهایەکی نەبوو, بەڵکو بەهای جەستە بەهای خود دەست نیشانی دەکرد, ئەو فەرامۆش کردنەش پەیوەندی بەو ئاستی بیرکردنەوەیە هەبوو, کە هەموو ئەوانەی دەکەوتنە دەرەوەی ئەم پرۆسەیە بێنرخ سەیر دەکران, گەڕانەوەی جەستە بۆ ناو ئەو چالاکییە مانای بەخشینەوەی ڕەهەندێکی ئیتیکیە بۆ جەستە, کە ئەو کاتە ئیتیکا تەنیا جەستە وەك بوونێکی فەرامۆش کراو ناگەڕێنێتەوە, بەڵکو پرسیاری ئاکاریش دێنێتە بوون, ئەوەش پرسیارێك نابێت بۆ ئاشتکردنەوەی جەستە و خود, بەڵکو پرسیارکردن لەماناکانی جەستە دەبێتە هۆی لەدایکبوونی جیاوازی, جەستە لەڕێگەی پرسیارەوە جیاوازییەکانی خۆی لەگەڵ خود دەست نیشان دەکات, ئەوەش پرسیارە لەچیەتی جەستەوە, ئەگەر پرسیار لەچییەتی جەستە یەکسان بکەینەوە بە پرسیارکردن لەچییەتی خود, ئەوساتە چییەتی پرسیار رووبەڕوی جیاوازی نێوان ئەو دوانەمان دەکاتەوە, چونکە ئەو پرسیارە جیاوازی جەوهەری دەردەخات, بەوەی گەر خود چەمکێك بێت وابەستەبێ بە پرۆسەی بیرکردنەوە، بەو پرۆسەیە مانای بەخشینی بوونی ئەوبێت, ئەوا بوونی جەستە دوو ئاراستەی کەینونی ئەو دەردەخەن, ئەوانیش (سروشتی جەستە) و (کولتوری جەستە)ن, جەستە لەفکری تازەگەری بوونێکە و پەراوێز کراوە, چونکە شوێنی گومانە, بەوەی ئەو کە نەتوانێ بیرکردنەوە بیکات بە خاوەنی (مەعریفی جەستە) بە مانای کاتێ جەستە نەبێ بە خاوەن

مەعریفەیەك، ئەوە دەبێ بخرێتە ناو پرۆسەی گومانەوە, تازەگەری ئەوەی بیرچوو کە کولتوری جەستە بەرهەمی مەعریفەی جەستەیە, بەڵام مەعریفەیەك پەیوەندی بە عەقلەوە نیە. سروشتی ئەو پێکهاتە و گەشە فیسیۆلۆژییە کە جەستە تیایدا دەست بە بزاوتە سەرەتاییەکان دەکات و تێکەڵ بە دۆخە کۆمەڵایەتیەکان دەبێت. ئەو دۆخە لەخەسڵەتی سروشتی خۆی دەیگوازێتەوە ناوجەستەی کۆمەڵگا, کۆمەڵگاش بەهۆی سیستمێکی ئاکاری پیادەکراو دەیکات بەشوناسی (ئاکاری کۆمەڵگا), ئەو چەمکی ئیتیکە ئاکاریە تەواو بوونە لەئاراستەی سروشتی جەستە بۆ چوونە ناو ئاراستەیەکی تر کە ئەویش کولتوری جەستەیە, ئەو کولتورەی خاوەن یادەوەرییەکی سانسۆر کراوە, کە ئاراستەی یەکەمی جەستە لەناو کولتوردا سانسۆر کراوە, ئەوەش کولتوری داگیرکردنی جەستەیە, ئەو داگیرکردنە مانای وانیە جەستە لەبوونێکی ئەکتیڤەوە بەرەو مردن دەچێت و ماناکانی پرسیار لەلایدا کۆتایی دێت, بەڵکو ئەو سیستمە ئاکاریە سانسۆری خستۆتە سەری.

بۆیە ئەگەر تازەگەری پێی وابێت ئەوە مردنی جەستەیە و ئیدی جەستە تەنیا بەچونە نێو خودەوە دەتوانێ ڕەهەندێکی لاواز بەخۆی ببەخشێتەوە, ئەوە هەڵەیەکە، چونکە داگیرکردنی جەستە مردنی نییە, بەڵکو زەوتکردنی ئەو ئیرادەیە لەناو سیستمێك کە دەرچوون لەو سیستمە مانا بەخشینەوەیە بەجەستە, بەڵام تازەگەری چونکە جەستە دەکاتەوە بەشێك لەناو میکانیزمی دامەزراوەکانی خۆی, بۆیە ئازادبوونی وەك وەهم سەیر دەکات، لەشوێنیدا ئاخاوتنی خود بەو ئەلتەرناتیڤە دەبینێ، کە دەتوانێ ببێ بە بوونێکی چالاك, ئەوەش چەپاندنێکی تری جەستەیە.

جەستە لەکۆمەڵگای ئێمەدا بۆ هەر یەك لەڕەگەزەکان هەڵگری مانایەکی جیاوازە, چونکە لەبنەڕەتدا جەستە لەئارەزووی سێکسی بەتاڵکراوەتەوە, وەسفکردنی بۆ جەستەی نێرینە گەڕانە بەدوای وێنەی پاڵەوان, جەستەی نێرینە هێز بەخشینە بەخود, کەچی هەرچی جەستەی مێینەیە جەستەیەکی پەراوێزکراوە, جەستەیەکە بوونی سوکایەتیە بۆ کۆمەڵگا, ئەو کولتورەی جەستە کولتوری سانسۆرکردنی سروشتی جەستەیە, بوونی ژن وابەستە نییە بەجەستەوە, بەڵکو بوونی پەیوەندی بەخودەوە هەیە, ئەو بۆئەوەی خۆی بسەپێنێ دەبێ دەسبەرداری جەستە بێت و هەوڵی سەپاندنی خود بدات, (لەیلا قاسم, زەکیە ئەلکان, لەیلا زانا) بەرهەم و سەپاندنی ئەو خودەیە, لەسەر ئەو بنەمایەی کەجەستەی بێ خود مانای جەستەی بێدەنگن, چونکە بوونی وابەستەی خودە, جەستە لەڕێگەی خودەوە توانای قسەکردنی هەیە, ئەو جەستانەی ناتوانن قسە بکەن, جەستەیەکی کۆن و بەسەرچوون, بەراوردکردنی بەو ڕابردووە بێ بەهاکردنی مرۆڤە بۆ سەردەمێك کەمرۆڤ لەئەشکەوت ژیاوە و ژیانی سەرەتایی لەگەڵ سروشت تێکەڵ بووە, خاوەن کولتور و ژیارێك نەبووە, بێ ئەوەی نرخ بۆ ئەوە دابنرێت ئەو ئاراستە و قۆناغەی جەستە لەتەك سروشتدا ژیاوە, جەستە لەناو بێدەنگی خۆی توانای زمان و زیندەگیەکی تایبەت بەخۆی هەبووە.

تەئویلکردنەوەی مێژوو تێگەیشتنە لەڕابردوویەك کە تەئویلکار لەناو زەمەنی خۆیدا مردنی مێژوو رابگەیەنێت, ئەو مردنەش رێك بەو مانا (نیتچە) ییە کە بۆ ئازادبوونی مرۆڤ مەرجە مێژوو بمرێت, نیتچە ئاوا باس لەو مردنە دەکات "تاڕادەیەکی باش شیاوە کە مرۆڤ بتوانێ بژیێت بێئەوەی بیر لەوە بکاتەوە وەك ئاژەڵە، بەڵام زۆر زەحمەتە بتوانێ بژیێت بێئەوەی لەبیری بکات" (5) چونکە بەلای نیتچەوە مردنی مێژوو، ئازادبوونی مرۆڤە، چونکە بەو مردنە دەوڵەت شوێنی یەزدان وزانست شوێنی ئاین دەگرێتەوە. بۆیە مردن چەمکێکە لای نیتچە گوزارشت لە(بیرچوون) دەکات, رێك بەپێچەوانەی دیکارتەوە بەلای نیتچە بیرکردنەوە مردووە, ئەو مردنەش لەفۆرمی مردنی یەزدان ڕاگەیاند, مردنێك کە مردنی عەقلانیەتی دیکارتی بوو, لە شوێنیدا بە دوای مرۆڤێکی باڵا دەگەڕا کە خاسیەتی سوپرمانی لە خۆدا کۆکردبێتەوە, ئەو ڕەخنەیە پێویستی بە هەڵوەشاندنەوەی ئەو مرۆڤە هەبوو, بەتایبەتی کاتێ بەلایەوە مرۆڤ یەزدان دەکوژێت, بەو مردنە توانای خۆی لەدەست دەدات, ئەوەی بە ناتەواوی بەجێهێشت، تا فۆکۆ مردنی ئەو مرۆڤەی راگەیاند, مردنێك کە خود و جەستە تیایدا لەناو ئەو مرۆڤە جیادەکردەوە, بۆیە گەڕانەوە بۆ مێژوو, گەڕانەوەیە بۆ مانا فۆکۆییە کە بۆمێژوو، کە مەبەست لەگۆڕینی مێژووە

بۆ یادەوەرییەکی هاودژ. ئەوەش هەوڵێکە بۆ گۆڕینی مێژووی سەرکوتکردن, مێژوویەك لەڕێگەی دەزگا سەرکوتکارەکانەوە, شوناسی پاکیزەیی داوە بە جەستە, ئەو پاکیزەییە سەرکوتکردن بووە, لەپێناو کوشتنی رەهەندی بوونی جەستە وەك ئیتیکایەکی چالاك, بەخشینی وەزیفەیەکی کۆمەڵایەتی پێداوە لەناو ژیانی هاوسەری, وەزیفەیەك لەپێناو خوڵقاندن و زۆربوون و پتەوکردنی ئەو پەیوەندیە بووە, نەوەك لەپێناو چێژ بەخشین لەڕێگەی جەستەوە, چونکە بوونی ئەو دەزگا سەرکوتکارییە لەڕووی پاوانکردنی ئابووری لای پیاو بەڵگەی ئەوەیە خێزان بەرژەوەندیی ئابووریی دەیهێنێتە بوون, نەك غەریزەی ئیرۆسی جەستە, بەڵکو بەپێچەوانەوە ئەو غەریزە جەستەییە وەك تاوانی شێتی سەیر دەکرێت, تاوانێك عەقڵ لێی بەرپرسیار نابێت, بۆیە ئەگەر شێتەکان دەبێ بخرێنە شێخانەوە, ئەوا تاوانباریش دەبێ بخرێتە زیندانەوە, ئەگەر چی تاوانی جەستە لای ئێمە تاوانێکە لەنێوان (زیندان) و (کوشتن) پۆلێن کراوە, تاوانێکە ئەگەر پیاو بخاتە زیندانەوە, ئەوا ژن بەکوشتن کۆتایی بەتاوانەکەی دێت, چونکە ئەو بارگاوی کردنە بەچەمکی ئاکار, هاو واتاکراوەتەوە بەتکانی ئاکاری خێزان, ئەوە لەکاتێکدا ئەو سانسۆرە ئاکارییە خراوەتە سەر ژن لەسەر پیاوبوونی نییە, تەنانەت زیندان پەیوەندی بەئاستی پرۆسەکە هەیە, کەزیندان تەنیا ئەوساتە پیاوی تیا دەئاخنرێت, ئەگەر ویستبێتی لاقەکردن ئەنجام بدات, دەنا زیندانیش نایگرێتەوە, بۆیە مێژووی سەرکوتکردنی جەستە مێژووی کۆیلەکردنی ژن بووە, بەوەی لەناو دەزگا سەرکوتکارییەکان پێوەندی تریش لەدایك دەبێت, ئەوەش مومارەسەکردنی پیاوە لەناو ئەو دەزگایە لەڕێگەی سەرکوتکردنی ژن, کەئەوەش پتەوکردنەوەی دەزگاکەیە, سەرباری ئەوە, ئەوەی جێگەی سەرنج بێت لەکۆمەڵگای کوردیدا, کولتوری جەستە زاڵە بەسەر ئەو دۆخە لەکاتێکدا دەبوایە سروشتی جەستە پێکهاتەی ئاکاری کوردی بێت, چونکە کولتور و دۆخی شاربوون و ژیار ئاستێکی لاوازە و کەمتر لەکاردایە لەو کۆمەڵگایەدا, بەڵکو ئاستی دووەم زیاتر لەناو ئێمەدا ئیش دەکات, بەهۆی خەریك بوونی کۆمەڵگاکەمان بەکشتوکاڵ و بەشێکی بەشوانکارەیی بەتایبەت لەلادێیەکان.

ئەگەر ئەوکولتورە لەناو شار و بۆ ئەو چینەی کە فەرمانبەر و خوێندکار و لەناو دامەزراوە حکومییەکان کار دەکەن لەئارادا بوایە, ئەو کات ئەوەمان ناودەبرد بەگۆڕین لەدۆخی سروشتییەوە بۆ کولتوری ژیاریی, بەڵام دەبینین لادێیەکان زیاتر وابەستەبوونی خۆیان بەو کولتورە راگەیاندووە, ئەوەش پەیوەندی بەدوو فاقیەتی مرۆڤی کوردییەوە هەیە،(6) پەیوەندی بەگەشە و گۆڕینی دۆخی کۆمەڵایەتییەوە نییە. ئاوێتەبوونی ئەو دوو ئاراستەیە پەیوەندی بەنەبوونی پرۆسەیەکی تەئویلکاری هەیە کەگوتاری مێژوویی و زمانی جەستە تیایدا تەئویل نەکراوە, چونکە گوتار و زمان لەپەیوەندیەکی جەوهەری بەردەوامدان, ئەوەش لەپەیوەندی زمانەوانی نزیکمان دەکاتەوە, کەجەستە بەبێ هیچ دەربڕاوێك دەریخستووە, لەقۆناغێکدا کە کولتوری جەستە کولتورێکی ئاماژەکاریی سروشتی مرۆڤ بووە, لەسەر ئاڵوگۆڕکردن لەگەڵ ئەو گوتارە مێژووییە, ئەوەش بووە بەهۆی لەدایکبوونی سێ پەیوەندی، لەسەر تێگەیشتن لەبنەما فەلسەفییەکەی فۆکۆ وەپۆلینی دەکەین, یەکەمین پەیوەندی گوتار بەمەعریفە, پەیوەندیەك بووە جەستە تیایدا پەیوەندی خۆی لەگەڵ مەعریفەی باو دەرخستووە, بەوەی غەریزەی سروشتی ئەو هەر کاتێك ویستی ئازادە لەسێکسکردن, بەپێی پۆلێن کردن و حەرامکردنی جەستە, ئەو پەیوەندیە جەستەییە پیرۆزی داوە بەجەستەی مێینە, وەك پیرۆزێك دانیشتووە دەبێ قوربانی بخرێتە ژێر دەستەوە, بۆیە نێرینە کاری ڕاووشکاری ئەنجام داوە, ئەوەش چوونە سەر پەیوەندی دووەمە کە دەسەڵاتە, دەسەڵات بەو مانایەی کە پەیوەندیەکانی هێز دەیخوڵقێنێت, پەیوەندی هێزی ئەو مرۆڤە پەیوەندی جەستەیی نێرەکان بەمێینەوە, ئەوەش وای کردووە پەیوەندی سێیەم لەنێوان دەسەڵات و مەعریفە بەبێ ئەو ناتەواوبن, بۆیە بوونی پەیوەندی سێیەم وەك حەتمیەتێك دەرکەوتووە کە ئاکارە, ئەوەش پەیوەندی گوتارە بەخودەوە, ئەو پەیوەندیەش بەستنەوەیە لەنێوان خود بە سێکسەوە, بەبێ پرۆسەی سێکسی ئەو پەیوەندیە ئامادەیی نابێت, بەئامادەبوونیشی خود لەناو جەستەوە بەشداری دەکات, چونکە لەناو ئەو پرۆسەیە جەستە بوونی ئەکتیڤ بەرهەم دێنێت, بەرهەم هێنانیشی دەمانگەڕێنێتەوە بۆ هەردوو پەیوەندیەکەی پێشوو, چونکە

دەبێ پەیوەندی دەسەڵات بەخودەوە لەڕووی لەدایکبوونی منداڵ، کەئەوەش بنیاتنانی گروپی کۆمەڵایەتییە, منداڵنانەوە مانای دەسەڵات بەخشین بەو پرۆسە سێکسیە, وەك چۆن ئەو پرۆسەیە مەعریفە بەرهەم دێنێتەوە لەڕووی چێژ و بنیاتنانی مەعریفەی ئاکاری. ئەو سێ پەیوەندیەش لەسەر پەیوەندیەکانی گوتاری مێژوویی و زمانی جەستەوە دروست بووە، کە بەرهەمی سروشتی جەستەیە, لەگەڵ ئەو سروشتی بوونە گۆڕاوە بۆ کولتور، بەپێی ئەو گۆڕانە کۆمەڵایەتییە و تەکنەلۆژیە تادواتر دۆخی سروشت بوونی خۆی ون کردووەو دژایەتی بۆ دۆخی سروشتی ڕاگەیاندووە.

یادەوەری جەستەی کوردی یادەوەریەکە هەڵگری سەرکوتکردنەوەیە، یادەوەریەکی تۆقێنراوە، ئەو جەستەیە هەڵگری توند و تیژیە، لەنێوان گوتارەکاندا شورەی نێوان خۆی و خود بەرزتر دەبینێت، ئێمە لەسەرەتا ئاماژەمان بۆ پڕۆژەی تازەگەری کرد، کە چۆن لەڕێگەی کۆژیتۆکەی دیکارتەوە هەمو پاییەك دەدرێت بە خود و جەستە دەکرێتە دەرەوە، ئەوەی گرنگی دەبێ ئەوە خودی عاقڵە، جەستە بێ ئەو خودە هیچ بەهایەکی نابێت، لەکۆمەڵگای کوردیدا گۆڕانێك لەو تێگەیشتنە نیە، هێندەی دەزگاکانی سەرکوتکردنەوە توندتر سەیری ئەو پەیوەندیە دەکەن، ئەو کاتانەی جەستە فەرامۆش دەکرێت، حەقیقەتی خود وون دەکرێت، حەقیقەتی ئەوەی خود هەمیشە ئارەزووی سەیرکردنەوەی جەستەی خۆی دەکات، ئەو ئارەزووە خاوەنی ڕەهەندێکی نەرسیسیانەیە، بەوەی سەیرکردنەوەی وێنە.. شەیدا بوونە بە وێنەی خۆی، خود هەمیشە ویستویەتی جوانی جەستە ببینێت، ئەوجوانیە بەلایەوە توانای هەیە چالاکی و گۆڕان بێنێتە کایەوە، بەوەی جەستە گەر نەتوانێ عەقڵ تێپەڕێنێت، ئەوە ڕازینیە بەوەی لەو بەکەم بایەختر سەیر بکرێت، لەنێوان دۆخی سرووشتی و دۆخی تەکنەلۆژی وێنە گۆڕانی بەسەردا دێت، لەدۆخێکی بگۆڕەوە دەچێتە دۆخێکی نەگۆڕ، بەمانای گەر سرووشت بۆ وێنەی جەستە چرکە ساتێکی چێژ بێت، ئەوا لەدۆخی تەکنەلۆژی وێنە وەك وێنەیەکی ماددی دەمێنێتەوە، چونکە گەر جەستە لەدۆخی سرووشتی بۆ وێنەی خۆی بچێتە سەر ڕووبار، لەناو ئاودا سەیری وێنەی خۆی بکات، دواتر ئەو وێنەیەی لە ڕێگەی ئاوێنە لەسەر ڕووبارەوە گواستەوە بۆ ماڵ و شوێنە جیاوازەکانی وەکو ژووری نووستن و خۆشۆرین(7)، ئەوە جگە لەوەی وەك ڕووبار نیە، کە تاکە بەردێك توانای شێواندنی وێنەکە هەبێت، ئاوێنە بەشکانیشی، پارچە شکاوەکانی توانای نمایشکردنەوەی وێنەی جەستەیان هەیە، جەستە لەڕێگەی ئاوێنەوە دژایەتی فەرامۆشکردن و سەرکوتکردنەوە دەکات، بەڵام ئەو دۆخە نەیتوانی وێنە بکات بە ماددی، بەڵکو دۆخی تەکنەلۆژی ئەو خەونەی بۆ جەستە هێنایە دی، لەڕێگەی کامیرای فۆتۆگرافەوە، کە جەستە بتوانێ وێنە جێگیر بکات و پارێزگاری لە وێنەی خۆی بکات، هەڵگرتنی وێنە پارێزگاری لەوێنەی جەستە کرد، بەتایبەت لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا مۆبایلی کامێرا کە ڕاستەوخۆ دژایەتی بۆ سەرکوتکردنەوە ڕاگەیاندووە، توانی وێنەی خۆی وەك ئەوەی ئارەزوو دەکات لەپێش چاوبێت، یا ئەو جەستەیەی کە ئەو شەیدایەتی وەك خۆی وێنەی بگرێتەوە، هەمیشە لەگەڵیدا بێت، وێنە وەك ئاماژەیەکی بکەر بۆ توانا و ووزەی خەفە کراوی چالاکی مرۆڤ، کە لەنێوان سەرکوتکردنی جەستە لەهەر گوتارێك نەیهێشتوە ئەو ووزە خەفە کراوە ئازاد بێت، چونکە گوتارەکان نەیانتوانی جەستە ئازاد بکەن، سەرباری ئەو بانگەشەکاریەی ڕایانگەیاند.

ئامادەبوونی جەستە لەناو ڕووبەری وێنە دەبێت بە گوتارێکی سەربەخۆ بۆ خوێندنەوە، بەوەی جەستە لەڕێگەی خوێندنەوەی سیمیۆلۆژی بۆ وێنە، دیکۆمێنتێك دەخاتە بەر دەست بۆ وەدەست کەوتنی شوناس، شوناس بۆخۆی لەلای فۆکۆ بەیەکەمین بەرهەمەکانی دەسەڵات دادەنرێت، هەرچی پەیوەندی بە شوناسی خودیشەوە هەیە، فۆکۆ دیسان وەك بەرهەمێکی تری دەسەڵات سەیری دەکات، دەسەڵات بەو پێیەی کە بریتی نیە لە "کۆمەڵێك میکانیزمی نەفی و ڕەتکردنەوە و دوورخستنەوە، بەڵکو بەرهەم هێنەریەتی، لەبەر ئەوە بەکردەوە دەچێت بەرەو بەرهەم هێنانی فەردەکان خۆیان، جیابوونەوەی فەرد و شوناسی فەرد هەردووکیان بەرهەمی دەسەڵاتن" (8) وێنە بەتەنیا گوزارشت نیە لەپارێزگاریکردنی یادگاریەك، بەڵکو وێنە دەلالەتێکی زەمەنیە بۆ خوێندنەوەی شوناس، چونکە ئەو دیاردەیەی سێکسی کە لەڕێگەی وێنەی مۆبایلەوە شەقامی کوردی هەراسان

کرد، هەڕەشەکردنی وێنە بوو لە ئاکاری کۆمەڵایەتی، گەڕانەوە بوو بۆ حەقیقەتێکی فۆکۆیی، چونکە پێشتر پەیوەندی جەستەی بە گوتارەکانەوە بۆ ئاشکرا کردبووین، ئەو نوسیبووی"لەتێڕوانینی مێژووی گوتارەکانەوە، پێویستە یەکەمجار مێژووی سێکس بنووسینەوە" (9) وەك پێشتر ئاماژەمان بۆ کرد ئەو نووسینەوە مێژوویە تۆمارکردنی ڕووداوەکان نیە، بەڵکو خوێندنەوەی ئەرکیۆلۆژیە بۆ ڕابردوو، هەڵدانەوەی دەمامکی سەر ئەو ڕووخسارەیە کە بەدرێژایی مێژوو دەیەوێ پێمان بڵێت جەستە گرفتێکی نییە، بەڵام جەستە بووە بە حەقیقەتێکی شاراوە، سەرکوتکردنەوەی جەستە کوشتنی زمان بووە، ئەوەش جیاوازی کۆمەڵگای کوردیە لەو کۆمەڵگا خۆرئاوایەی کە فۆکۆ باسی لێوە دەکات، چونکە بەلای فۆکۆ خۆرئاوا سێکسی سەرکوت نەکردۆتەوە، بەڵکو کردوویەتیە سەنتەرێك بۆ ئاشکرا کردنی حەقیقەتی خۆی، بەمانای جەستەی مرۆڤ لە خۆرئاوا بەرهەم هێنانەوەی حەقیقەتە، لەکاتێکدا لەکۆمەڵگای کوردیدا جەستە سەرکوت کراوەتەوە بۆ شاردنەوەی حەقیقەت، ئەوەی بووە بە سێنتەریش ئەوە جەستە نیە، بەڵکو چەپاندنە، بەهەڕەشەی لادان لەنەریتی کۆمەڵایەتی و لادان لەدەستوری ئاین، کە وایکردووە جەستە لەناو وێنەدا ببێتە ئاماژەیەکی هەمیشەیی بۆ بەرهەم هێنانەوەی ماناکانی حەرام، حەرامێك چەندە ئاین لێی بەرپرسیار بێت، ئەوا نەریتی کۆمەڵایەتی چەندین جار زیاتر بەرپرسیارە، چونکە حەرام لەدەلالەتی ئاینی گواستراوەتەوە بۆ دەلالەتی کۆمەڵایەتی و سیاسی، ئەوە لەکاتێکدا نابێ ئەوەمان بیر بچێت کە تێگەیشتنی فۆکۆ بۆ جەستە بەتەنیا قسەکردن نیە لەجەستەیەکی ئامادەی نێو دامەزراوەکان، بەڵکو لەڕێگەی گەڕانەوە بۆ مێژوو، دەچێتە سەر ڕەگ و ڕیشەی مێژووی سەرکوتکردن، ئەوەش ئیشکردنەوە بوو لەسەر چەمکی مێژووگەرێتی نوێ.

مێژووگەرێتی نوێ چەمکێکە فۆکۆ هێنایە بوون، لەڕێگەی ئیشکردنەوەیەکی نوێ لەناو مێژوودا، ئەگەرچی ئەو چەمکە لای گادامێر وەك ئاگاییەك دەرکەوتووە، بەڵام کەمتر ئاماژە بەو مێژووگەرێتیەی گادامێر دەکرێت، ئەوەش زیاتر پەیوەندی بەو میکانیزمە هیرمنیۆتیکیە هەیە، کە مێژوو تیایدا لەچەند تەوەرێکدا دەیالۆگ دەکات، ئەگەر بمانەوێ ئەو مەسەلەیە زیاتر ڕوون بکەینەوە، دەبێ بڵێین لەهیرمنیۆتیکای فەلسەفی مێژووگەرێتی نوێ دەیەوێ لەڕێگەی ڕەخنەگرتن لەو ڕابردووە کانتیە بۆ ئیستاتیکا، یا بۆ تێگەیشتن لەهەڵە مێژوویەکان خۆی دەربخات، هەرچی لەلای فۆکۆیە، مێژوو ئاراستەیەکی ڕەخنەیی نیە، بەڵکو ڕابردوو ئەو زەمینە ڕەخنەییەی تێدایە، لەڕێگەی خوێندنەوەی پەیوەندی و ئامراز و تەئویل کردنەوەی حەقیقەت و ئەبستیم بەمێژووگەرێتیەکی نوێ دەگات، نەوەکو تەئویلی ڕابردوو بکات بۆ هەنووکە، چونکە لای فۆکۆ مێژوو بابەتێکە بەرەو زانین دەچێت، زانینێك نەچێتەوە ناو ڕابردوو، بەڵکو هاودژکردنەوەی ئەو مێژووە لەڕێگەی مێژووی دەقەوە، ئەو مێژووە لای گادامێر ڕەخنەی لێ دەگیرێت، لەڕێگەی تەئویل کردنەوەی ڕابردوو، بەڵام هەرچی فۆکۆیە ئەو مێژووە دەخاتە ناو پەیوەندی سەرلەنوێی خوێندنەوە، ئەویش لەڕێگەی گۆڕین و فەرامۆش کردنی مانا مێژوویەکانی چەمك، ئەوە مانای وانیە (مێژووگەرێتی نوێ) چەمکێکی گادامێری نەبێت، بەڵکو ئەو میکانیزمە فەلسەفیە لەفۆکۆ جیاوازە، دەتوانین بڵێین لای فۆکۆ میکانیزمێکی قووڵترە و توانا وسنوری فراوانترە لەناو زاراوە و چەمکی فەلسەفی، بەڵام دواتر مێژووگەرێتیەکە هەردووکیان دەیانەوێ بەمەعریفە بگەن، بۆدەست نیشان کردنی ئەو مەعریفەیەش پێویست ئەوە بڵێین کە گادامێر لە فۆکۆی وەرنەگرتووە، بەڵکو لە هایدگەری وەرگرتووە، چونکە هیرمنیۆتیکای فەلسەفی گەشە پێدەری هیرمنیۆتیکای هایدگەرە، بەڵام هەرچی فۆکۆیە، ئەو چەمکە لە نیتچە وەردەگرێت، دیارە هایدگەریش هەر لەتەئویلی بۆ نیتچە پێی گەیشتووە، ئێمە چەندە ئەوە ناڵێین کە فۆکۆ ڕاستەوخۆ لەهایدگەری وەرگرت، بەڵکو لەدەقی نیتچەی وەرگرت، بەڵام ئەو یەکێکە لە نیتچەییە هایدگەرییەکان.

سەرکوتکردنی جەستە بەپێی جیاوازی گوتارەکان گۆڕانی بەسەردا هاتووە، لەدەرەوەی دۆخی سرووشتی مرۆڤەوە، گوتارێك نیە جەستە ئازاد بکات، بەڵکو هەر گوتارێك بەپێی ئەو فکرەی هەڵگریەتی سیستمێکی کۆنترۆڵ کردنی بەسەردا دەسەپێنێ، لەهەر شوێنێك گوتار بانگەشەی بۆ ئازادبوونی جەستە کرد، مانای وایە گوتار پرۆژەیەکی نوێی پێیە بۆ کۆنترۆڵ کردن، دەبێت گوتارە هاودژەکان بۆ ئێمە چۆن پۆلین بکرێن؟ ئەو

پۆلینکاریەی گوتار بەسەر قۆناغە سیاسیەکان پۆلین دەکات، خەونێکی ئایدیۆلۆژی لەپشت بیرکردنەوەکانیەتی، چونکە جەستەی کوردی هەمیشە دوو گوتاری هاودژ ویستویەتی کۆنترۆڵی بکەن، ئەوانیش گوتاری ئیسلامگەرا و گوتاری تازەگەرین، هەریەك لەو گوتارە چەندین گروپی کۆمەڵایەتی و سیاسی لەخۆی کۆکردۆتەوە، گوتاری یەکەم گوتارێکە دەیەوێ دنیامان لەناو تاکە تەفسیری ئاین بۆ کۆ بکاتەوە، ئەوە تەنها هێزە ئیسلامیەکان نین سەر بەو گوتارەن، بەڵکو گروپە کۆمەڵایەتیە جیاوازەکان و ناوەندەکانی تری فەرهەنگی دەبنەوە بەشێك لەو گوتارە، ئەوەش بەزمانی ئاڵتۆسێر پەیوەندی بە ڕۆڵی کاریگەری دەزگا ئایدیۆلۆژیەکانی دەوڵەتەوە هەیە، چونکە مزگەوت و پۆلیس وەك دوو دەزگای ئایدیۆلۆژی دوو سیستمی جیاواز بەڕێوەیان نابات، بەڵکو سەر بەیەك سیستمی ئەخلاقی و دینی و کۆمەڵایەتین، کە دواجار لەناو ئایندا کۆدەبنەوە، هەرچی گوتاری دووەمە دەیەوێ پێمان بڵێت، کە ئەو بەتەواوی ئاینی لەخۆی کردۆتە دەرەوە، بەڵام لەڕاستیدا کۆنترۆڵی خۆی بەسەر جەستە سەپاندووە، بۆئەوەی لەهەریەك لەو دووگوتارە بێینە دوان، پێویستمان بە تێڕامانی قووڵتر هەیە بۆ خوێندنەوەی ئەو دیدە، بەڵام بەرلەوەی ئەو کارە ئەنجام بدەین، پێویستە لەسەر چەمکی گوتار جارێکیتر هەڵوەستە بکەینەوە، گوتار چیە؟ بەچی دەووترێ گوتار؟ ئایا پێناسەیەکی ڕۆشنمان هەیە بۆ ئەو چەمکە؟ بەلای فۆکۆ گوتار بریتیە لە"کۆمەڵە دەربڕاوێك کە ئینتیما بۆ خودی پێکهاتە گوتاریەکە دەکات، بەتەنیا یەکەیەکی ڕەوانبێژی یا وێنەیی بەرامبەر نیە، لەبەر ئەوەی بۆ ناکۆتا دووبارە دەبێتەوە، دەکرێ لەسەر دەرکەوتن و بەکار هێنانی لەڕێگای مێژووەوە هەڵوەستە بکەین، چونکە گوزارشت لە ژمارەیەکی دەوردراو دەکات لەو دەربڕاوانەی کە دەتوانن دەست نیشانی مەرجەکانی بوونی بکەن"(10) دیارە خستنە ڕووی ئەو پێناسەیە بەو مەبەستەیە کە چەمکی گوتار لەتێڕوانینی باو جیا بکەینەوە، بتوانین ڕۆشنایی بخەینە سەر تێگەیشتنمان بۆ گوتار، کاتێ لەو چەمکەوە سەیری گوتار بکەین، پێویستمان بەدەرخستنی ڕۆڵی ئەو دوو گوتارە هاودژەیە لەبەرامبەر جەستەدا. هەرکاتێك بمانەوێ بۆ جەستەی کوردی مێژووی سەرکوتکردنی گوتارەکان دەست نیشان بکەین، کاریگەری و هۆکارەکانی بخوێنینەوە، لەڕاستیدا بەدوای کارێکی ئەستەم دەکەوین، چونکە تێکستێکی کۆنمان نیە لەسەر ئەو سەرکوتکردنە ڕامان بگرێت، ئەوەی هەیە ئیحای تێکستی شیعری کلاسیکیە، نەوەك تێکستی نووسراو مێژووی لەدایکبونی سەرکوتکردنی جەستە بێت، هۆیەکەشی ئەوەیە هەر لەساتەوەختی سەرکوتکردنەوە تا ئەو شوێنەی لەسەر جەستە تیایدا دەنووسین، ساتەوەختێکە بەر لەجەستە زمانی سەرکوتکردۆتەوە، بەمەبەستی ئەوەی نەوەکو لەو بابەتە نزیك بکەوێتەوە، بەڵام ئەوە کێیە زمان سەرکوت دەکات؟ پرسیارەکە دەبێت ئەوە بێت، کاتێ بمانەوێ ئەو مێژووە بناسین، دەبێ بەدوای تێگەیشتن و ڕاڤەی کۆمەڵگا بکەوین بۆ ژیان، ئەوەی دواجار ناونراوە (ئاکاری کوردی) ئاکاری کوردی چیە؟ ئەوکاتەی ئاماژە بۆ ئاکار دەکەین بەتەنیا مەبەستمان چەمکێکی سێکسی نیە بۆ جەستە، چونکە بەشێك لە ئاکار ڕەفتارە، کەتا ڕادەیەکی زۆر لەو تێگەیشتنە باوە بۆ ئەخلاق جیای بکەینەوە، ئاکاری کوردی وێنەیەکی کۆلاژکراوە لەنێوان ئاین و ئەفسانە و حیکایەت، ئەو وێنە کۆلاژکراوە بووە بە ئاکاری کوردی، ئاکارێك بارگاوی کراوە بە توند و تیژی، هەر لادانێك لەو ئاکارە بەتوند و تیژی وەڵام دراوەتەوە، ئەوە جگە لەو توند و تیژیەی وەك وێنەی دۆزەخێك لەدوای کۆتایی هاتنی دنیا، هەڕەشە دەخاتە سەر ئارەزوویەکی ژیاندۆستی، تا وای لێ دێت، گوتاری ئیسلامگەرا دەبێت بە گوتاری ئاکاری کوردی. لەدایکبوونی هەر گوتارێك بەدوای ئەو گوتارە توانای ڕزگار کردنی ئەو جەستەیەی نیە، بۆیە تازەگەری چەندە وەك گوتارێك بەدژی ئاین ئیش بکات، بەڵام ئەو گوتارە لەکۆمەڵگای کوردیدا توانای سڕینەوەی زەبر و زەنگی گوتاری پێشووی نیە، چونکە گوتارێکە هێندەی نوقمی نێو وەهمی ئەو تازەگەریە دەبێت، بەهیچ شێوەیەك ناتوانێ گوتارێکی ئەنتۆلۆژی بێت بۆ جەستە، بۆیە تازەگەری بەڕوویەکی تردا بەشدار دەبێتەوە لەسەرکوتکردنەوە و سڕینەوەی ئارەزوو، بەمانای هەر پڕۆژەیەك بەناوی تازەگەری بێتە پێشەوە، پڕۆژەیەك نیە بۆ ئازادکردنی جەستە، بەڵکو پڕۆژەی هەڕەشەکردنە لە ئارەزوو. هەرچی پەیوەندی بە گوتاری ئیسلامگەراشەوە هەبێت، کە گوتارێکە بەپێی پرەنسیبی ئاینی سەیری تەواوی شتەکان دەکات، جەستە بەیەکێك لەگەورەترین

حەرامەکان سەیر دەکات، ئارەزووکردنی جەستە بۆ چالاکیەکان، وەك پرۆسەیەکی شەیتانی دەبینێت، نایەوێ جەستە لەناو دەلالەتی سێکسی سانسۆرکراو بێنێتە دەرەوە، نەهاتنە دەرەوەی دەرفەتی ئەوەی بۆ دەکاتەوە، بەتەواوی کۆنترۆڵی بکات و بایەخ بەڕۆح بدات، چەمکی رۆح لەو گوتارەدا چەمکێکی فانتازیی و وەهمیە، چەمکێکە توانای ئەوەی نیە سنور وئاسۆیەك دەست نیشان بکات، ئەوە جگە لەوەی بەدژی تێگەیشتنی خۆشی دەوەستێتەوە، گەر جەستە زیندانی رۆح بێت، ئەو زیندانە لەناو ئەو گوتارەدا لەژێر پەیمانی کۆمەڵایەتی و ڕێگەدانی دەستوری گوتارەکە ئازاد دەبێت، بەپێی ئەو بڕیارەی کە لەسەری کۆکن لەڕێگەی فرە ژنیەوە، بەڵام ئەو ڕێگایە گوزارشت لەئارەزوویەکی نێرینەیی و سەرکوتکردنی جەستەی مێینە دەکات، ئەوەش دەلالەتە بۆ ئەوەی کە مێینە خاوەن جەستە نیە، بەڵکو نێرینەش لەناو ئەو گوتارە خاوەنی نیە، تاکە شتێك کەنێرینە هەیبێت، ئەوەیە ئەو جەستەی هەیە نەك خاوەنی بێت، هەرچی مێینەیە شتێکی نیە تاخاوەنی بێت، بەڵکو ئەوەی خاوەنی جەستەیە گوتارە، گوتارە توانای بەخشین و لێسەندنەوەی هەیە، بوون لەو گوتارەدا گوزارشتێکی فیسیۆلۆژی نیە، بەڵکو بوون دەلالەت لەڕووبەرێك دەکات کە توانای بەخشین و وەرگرتنی ئارەزووی هەبێت، وەك ئەوە خۆی دەیەوێت، ئەوەش مانای وایە ئەوەی بووە بە زیندانکردنی جەستە رۆحە، رۆح لەژیانی کوردیدا پانتایەکی زیندەگی بوونە، ئەو زیندەگیە خولقاندنی شورەیەکە بۆ زیندانیکردنی جەستە، چونکە ئەو گوتارە خەیاڵگەیەکی ئەفسوناوی بۆ جەستە بەرهەم هێناوە،بەوەی پەرەپێدان بەرۆح میکانیزمی گەیشتنە جەستەیە، ئەو گەیشتنە.. بەتەنیا گەیشتن نیە بە جەستە، بەڵکو بەر لەهەر شتێك، گەیشتنە بە بەتاڵکردنەوەی شەهوەت، گوتار لێرەدا حیکایەتی فانتازی لەپشت ئەو خەیاڵگەیە درووست کردووە، ئەو گوتارە هەوڵی داوە کۆلاژێك لەنێوان ئاین و ئاکاری کۆمەڵایەتی درووست بکات، بەوەی ئاین و سیاسەت و کۆمەڵگا هێزی بەردەوامبوون و مانەوە لەیەکتری قەرز دەکەن.

گوتاری دووەم گوتاری تازەگەریە، ئەو گوتارە بەرەنجامی پەیوەندی نێوان شار و دامەزراوەکانی تازەگەریە، گوتارێکە لە ڕووخساردا باس لەئازادی دەکات، ئەگەرچی ئەو لەبنەڕەتدا لەسەر سڕینەوەی ڕابردوو ئیش دەکات، بەڵام تازەگەری کوردی (ئەگەر ئەو دەستەواژەیە ڕاست بێت) توانای سڕینەوەی ئەو ڕابردووەی نیە، ئەگەر تازەگەری بۆخۆی لەگەڵ کۆژیتۆکەی دیکارت توانی خود و جەستە لەیەك جیا بکاتەوە، بەو مانایەی جەستە بێ خودێکی بیرکەرەوە شتێك نەبێت، بەواتای بوونێکی تری بەجەستە نەبەخشی، بەڵکو بوون بەخشین بوو بە عەقڵەوە، پرسیارکردن لەعەقڵ وەستانە لەسەر پایەی سەرەکی تازەگەری، تازەگەری هیچ بەهایەك بەجەستە نادات، بەڵکو جەستە بەلایەوە ماتریالێکە بۆخۆ نمایشکردنی بەرهەمەکانی، ئەوەش جیابوونەوەیە لەنێوان پەیوەندی زمانەوانی عەقڵ و جەستە، چونکە جەستەی بێ عەقڵ بەلای تازەگەریەوە دەچێتە قۆناغی شێتیەوە، ئەو لۆژیکەی تازەگەری بووە هۆی ئەوی فۆکۆ پرسیار لەبارەی زمانی شێتەکانەوە بکات، کە گەر ئەوە زمانی عاقڵەکانە ئەی زمانی شێتەکان کامەیە؟ بۆیە فۆکۆ ووتی"ئەگەر هاتوو زمان پەیوەندی بەعەقڵەوە هەبوو، شێتیش جیاببۆوە لەعەقڵ، ئەوە بەپێی پێویست مانای وایە، شێتی جیابۆتەوە لە زمان، لەزمانی عاقڵەکان، کەوابێ کامەیە زمانی شێتەکان"(11) چونکە تازەگەری کە لەدەرەوەی زمانی عاقڵەکان زمانێکی تر قبووڵ نەکات، مانای وایە قبووڵ نەکردنی هەریەکە لە (مالارمێ و نیتچە و ئارتۆ)یە، چونکە ئەو سیانە لە کولتوری خۆرئاوایدا پەیوەندیان بەزمان و جەستەوە هەبووە نەوەك بەزمان و عەقڵ، بەهۆی ئەوەی زمانی ڕەخنەیی نیتچە بەدژی عەقڵانیەتی خۆرئاوا بوو، شانۆی ئارتۆش شانۆیەك بوو جەستە شوێنی گووتراوە زمانەوانیەکانی دەگرتەوە، ئەوەی پێی دەووترێ زمانی عەقڵ بەتەواوی دژایەتی دەکرد، وەك چۆن زمانی شیعری مالارمێ، زمانێکە ئاماژە دەربڕی ئاشکراکردنی نهێنی خەفەکراوی عەقڵە.

ئەگەر جەستە لەگوتاری یەکەمدا بەتەواوی لەژێر کۆنترۆڵی ئاکاری ئاین و کۆمەڵگادا بێت، ئەوا لەگوتاری تازەگەریدا، جەستە لەژێر کۆنترۆڵی دەزگاکانی سەرکوتکردنەوەیە، ئەو دەزگایانە لەکۆمەڵگای کوردیدا بریتین لە "پەرستگا، پۆلیسخانە، حزب، ڕێکخراوەکان، ناوەندەکانی خوێندن" کە لەژێر ناوی ئۆرگانەکانی کۆمەڵگای

مەدنی بەڕێوە دەچن، ئەو ئۆرگانانە بیانوو بۆ شەرعیەتدان بە کۆنترۆڵ کردن دەدۆزنەوە، ئەوە وایکردووە کە ڕۆڵی خۆیان وەك ناوەندی کۆمەڵگای مەدەنی بگۆڕن بۆ کۆنترۆڵ کردنی چالاکی جەستەیی، بە شێوە وستایلی جیاواز، بەوەی ببنە چاودێر بەسەر ڕەفتاری تاکەکانەوە، دیارترینیان کۆنترۆڵ کردنە لەڕێگەی پۆشاکەوە، چونکە پۆشاك وەك ئاماژەیەکی دیاری جەستە نوێنەرایەتی لەناردنی گۆڕینی دەلالەت دەکات.

پەراوێز وسەرچاوەکان:

(1) بين ادوارد سعيد و فوكو / سعد محمد رحيم، الموقف الثقافي، العدد 17 السنة الثالثة 1998، ص49
(2) تفكيك النظم المعرفية/ رامان سلدن، ترجمة: سعيد الغانمي، افاق العربية مايس 1992 ص 75
(3) **فوكو و غرامشي والانسانويه في كتاب الاستشراق لادوارد سعيد، ترجمه: حاتم عبدالهادي، الزمان العدد 1362**
(4) **ناونیشانی ووتارێکی** (مطاع صفدي) **ە، کە بۆ پێشەکی دەقە وەرگێردراوە عەرەبییەکەی کتێبی (ئیرادەی مەعریفە) ی فۆکۆ نوسیویەتی.**
(5) **عالم فوكو**/ فرنسوا دوس/ المنار، العدد 2 شباط 1985/ ص 148
(6) **بۆقسەکردن لەسەر دووفاقی کەسێتی کوردی، لەکتێبێکی تردا بەدرێژی لەسەری وەستاوین، بۆیە لێرەدا ناچینەوە سەری، بەڵام بۆکاتی پێویست دەکرێ خوێنەر بگەڕێتەوە بۆ ئەو سەرچاوەیە: خودی کوردی لەنێوان کەسێتی دووفاقی و تراژیدیای ئەنفالدا/ نیهاد جامی، لە بڵاوکراوەکانی سەنتەری روناکبیری هەتاو، هەولێر 2004**
(7) **بۆیەکەم جار ئاوێنە لەسەدەی شانزەهەم دۆزرایەوە، ئەوکات بەقۆنداغی چەکەوە بوو، سەربازەکان سەیری وێنەی خۆیانیان تیا دەکرد.**
(8) حوارات و نصوص/ ميشيل فوكو- جاك دريدا، ترجمة: محمد ميلاد، دار الحوار- الطبعة الاولى 2006/ ص35
(9) عالم فوكو/ فرنسوا دوس/ المنار، العدد 2 شباط 1985/ ص 181
(10) مفهوم الخطاب في فلسفة ميشيل فوكو/ بيان الكتب/ 28 مايو 2001
(11) **هەمان سەرچاوە**